

ПОНЯТТЯ «РІШЕННЯ ІНОЗЕМНОГО СУДУ»

CATEGORY OF “FOREIGN JUDGMENT”

Шевченко І.Ю., студент I курсу магістратури

*Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена аналізу підходів до визначення поняття «рішення іноземного суду» як елементу інституту визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні. Вперше на законодавчому рівні поняття «рішення іноземного суду» було закріплено Законом України «Про визнання та виконання рішень іноземних судів».

У статті містяться посилання на норми чинних актів внутрішнього законодавства в аспекті вказаного питання. Увагу автора акцентовано на відсутності єдиного трактування цього поняття українським законодавцем, що зумовлює виникнення колізії у національному законодавстві і порушення правової визначеності як складника принципу верховенства права. Наведено приклади визначення цього поняття у різних міжнародних договорах: як двосторонніх, так і універсальних.

Встановлено, що у більшості досліджених актів немає визначення поняття «рішення іноземного суду», а тільки наведено перелік актів, які можуть визнаватися та виконуватися в Україні. У такому випадку дефініція поняття підміняється переліком категорій справ, рішення щодо яких може бути визнано та виконано. У роботі звернено увагу на нещодавнє підписання Україною Конвенції про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах, яка має на меті полегшити доступ до правосуддя для усіх, хто має позитивним чином впливати на майбутню судову практику, що може створити єдиний простір, де іноземні судові рішення будуть виконуватися за уніфікованою процедурою.

Доведено, що на міжнародній арені відбулося розмежування двох процедур – визнання та виконання рішень іноземних судів і визнання та виконання арбітражних рішень. За результатами проведеного аналізу наукових і нормативно-правових джерел зроблено відповідні висновки. Для вирішення зазначеної проблеми запропоновано внести законодавчі зміни з урахуванням сучасних міжнародних підходів, а також усіх правил логіки визначення понять.

Ключові слова: рішення іноземного суду, визнання та виконання іноземних судових рішень, Конвенція про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах.

The article is devoted to the analysis of approaches to defining the category of “foreign judgment” as an element of the institution of recognition and enforcement of foreign judgements in Ukraine. It is considered that for the first time at the legislative level the category of “foreign judgement” was enshrined in the Law of Ukraine “On Recognition and Enforcement of Foreign Judgements”.

The article contains references to the norms of current acts of domestic legislation in the aspect of this issue. The author’s attention is focused on the lack of a single interpretation of this category by the Ukrainian legislator, which causes a conflict in national legislation and thus a violation of legal certainty as part of the rule of law. Examples of definition of this concept in various international agreements are given: both bilateral, and universal.

It is established that most of the studied acts do not have their own definition of the category “foreign judgement”, but only a list of acts that can be recognized and enforced in Ukraine. In this case, the definition is replaced by a list of categories of cases in respect of which decisions can be recognized and enforced. The paper draws attention to the recent signing by Ukraine of the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters, which aims to facilitate access to justice for all, which should have a positive impact on future jurisprudence, which can create a single space where foreign court decisions will be enforced according to a unified procedure.

It is proved that in the international arena there is a distinction between two procedures – recognition and enforcement of foreign judgements and recognition and enforcement of arbitral awards. Based on the results of the analysis of scientific and regulatory sources, conclusions were made and to solve this problem it is proposed to make legislative changes taking into account modern international approaches, as well as all the rules of the logic of definition of category.

Key words: foreign judgment, recognition and enforcement of foreign judgments, Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters.

Тенденція глобалізації сприяє політичній, економічній та культурній інтеграції суспільства, внаслідок чого велика кількість фізичних та юридичних осіб стають учасниками приватноправових відносин міжнародного характеру. Ці процеси спонукають держав до співпраці, зокрема в сфері правової допомоги у цивільних справах, що актуалізує розвиток міжнародного цивільного процесу і такого інституту як визнання та виконання рішень іноземних судів.

Проблематику визнання та виконання рішень іноземних судів досліджували науковці В.А. Бігун, М.М. Богуславський, А.С. Довгерт, О.І. Євтушенко, Р.В. Зайцев, О.О. Зозуля, В.І. Кисіль, В.В. Комаров, М.О. Лев, Л.А. Лунц, М.М. Мальський, Д.А. Мінченко, Ю.Д. Притика, Т.Я. Фортуня, С.Я. Фурса, Г.А. Цірат, Ю.В. Черняк, М.Й. Штефан тощо. Незважаючи на такий інтерес з боку дослідників до цього питання, незначну увагу було приділено розгляду змісту поняття «рішення іноземного суду» в контексті з’ясування юридичної природи визнання та виконання рішень іноземних судів.

Вперше на законодавчому рівні поняття «рішення іноземного суду» було закріплено Законом України «Про визнання та виконання рішень іноземних судів» від

29.11.2001 (далі – Закон). Так, у ст. 1 вказаного Закону термін «рішення іноземного суду» вживався у такому значенні: рішення іноземних судів у цивільних, трудових, сімейних справах, вироки іноземних судів у кримінальних справах у частині, що стосується конфіскації майна та відшкодування шкоди потерпілим, а також рішення іноземних арбітражів та акти інших органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних, трудових, сімейних справ, що набрали законної сили і підлягають визнанню та виконанню на території України відповідно до міжнародних договорів України [1].

З часом були прийняті Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 (далі – ЦПК України) та Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005, до яких більшість положень у сфері визнання та виконання рішень іноземних судів були перенесені із Закону України «Про визнання та виконання рішень іноземних судів», який 06.09.2005 втратив чинність.

Чинний Закон України «Про міжнародне приватне право» не містить визначення поняття «рішення іноземного суду», проте надає перелік рішень іноземних судів, які можуть бути визнані та виконані в Україні, який мало чим відрізняється від дефініції, наданої в Законі України

«Про визнання та виконання рішень іноземних судів». Відповідно до ч. 1 ст. 81 Закону України «Про міжнародне приватне право» в Україні можуть бути визнані та виконані рішення іноземних судів у справах, що виникають із цивільних, трудових, сімейних і господарських правовідносин, вироків іноземних судів у кримінальних провадженнях у частині, що стосується відшкодування шкоди та заподіяних збитків, а також рішення іноземних арбітражів та інших органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних і господарських справ, що набрали законної сили, крім випадків, передбачених частиною другою цієї статті [2].

У ч. 1 ст. 462 ЦПК України законодавець деталізував термін «рішення іноземного суду», під яким розуміє рішення суду іноземної держави, інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних справ [3]. Системний аналіз положень ЦПК України дає підстави стверджувати, що цивільними є справи, які виникають із цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства. Така позиція загалом суперечить доктрині міжнародного приватного права, оскільки справи, які виникають із житлових і земельних правовідносин, не належать до сфери регулювання цієї галузі права.

На окрему увагу заслуговує роз'яснення, надане Верховним Судом України, який в аб. 5 п. 9 Постанови Пленуму «Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України» № 12 від 24.12.1999 зазначив, що норми міжнародних договорів стосовно кола судових рішень у цивільних (сімейних) справах, про визнання й виконання яких можуть порушуватися клопотання в компетентних судах України, свідчать про те, що в них під рішеннями розуміються владні постанови суду або арбітражу, якими визначаються певні обов'язкові для сторін права й обов'язки. Тому ними можуть бути як рішення у вузькому розумінні цього слова, так і затверджена судом мирова угода (інший акт примирення), ухвала, постанова (у тому числі про стягнення аліментів) суду (судді) і судовий наказ [4].

Можна констатувати відсутність єдиного законодавчого підходу у розумінні рішень іноземних судів, які можуть бути визнані та виконані в Україні, що порушує такий елемент принципу верховенства права як правова визначеність. Схожа ситуація має місце і у сфері міжнародного регулювання. Так, відповідно до ст. 51 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 (далі – Конвенція) кожна із договірних сторін на умовах, передбачених цією Конвенцією, визнає і виконує такі рішення, винесені на території інших договірних сторін: 1) рішення установ юстиції у цивільних і сімейних справах, включаючи затверджені судом мирові угоди по таких справах і нотаріальні акти щодо грошових зобов'язань; 2) рішення судів у кримінальних справах про відшкодування збитку [5]. У цьому міжнародному договорі висвітлено широкий підхід до визнання і виконання рішень іноземних судів, до яких належать не тільки безпосередньо рішення судів, а й, зокрема, акти органів системи нотаріату.

Т.Я. Фортуна зазначає, що у деяких міжнародних договорах поняття «рішення» охоплює також рішення органів юстиції у господарських справах, рішення інших органів, до компетенції яких належить вирішення цивільних і сімейних спорів (акти нотаріату, органу реєстрації актів цивільного стану та органів опіки і піклування). У будь-якому разі рішення повинно бути винесене від імені держави судом України чи іншим органом, на який державою покладено обов'язок вирішення цивільних справ. Таке широке визначення поняття «рішення» сприяє

більш повному захисту суб'єктивних прав та інтересів осіб [6, с. 42]. Однак із цим складно погодитися, тому що, наприклад, при визнанні акту цивільного стану не йдеться про захист прав чи інтересів осіб, оскільки відсутнє порушення права.

Пояснюється термін «рішення іноземного суду» і у двосторонніх міжнародних договорах. У Договорі між Україною і Китайською Народною Республікою про правову допомогу у цивільних і кримінальних справах від 31.10.1992 термін «судове рішення» означає: в Україні – вирок щодо відшкодування збитків із кримінальної справи, рішення, ухвала, постанова суду (судді), мирова угода, затверджена судом із цивільної справи, рішення, ухвала арбітражного суду; у Китайській Народній Республіці – винесене судом рішення, ухвала, постанова, акт примирення з цивільної справи та вирок щодо відшкодування збитків [7]. Майже аналогічно це питання вирішується у Договорі між Україною та Монголією про правову допомогу у цивільних і кримінальних справах від 27.06.1995, за винятком «ухвали арбітражного суду» в Україні та «відшкодування шкоди» замість «збитків» [8]. У всіх зазначених вище актах немає визначення поняття «рішення іноземного суду», а тільки наведено перелік актів, які можуть визнаватися та виконуватися в Україні. У такому випадку дефініція поняття підміняється переліком категорій справ, рішення щодо яких може бути визнано та виконано.

Д.А. Мінченко наголошує, що не можна вважати обґрунтованим віднесення до рішень іноземних судів рішення іноземних арбітражів, оскільки їх обов'язкова сила пов'язана не із суверенною судовою владою певної держави, а з чинністю арбітражної угоди (арбітражного застереження в контракті), а тому визнання та виконання рішень іноземних арбітражів на території України не мають пов'язуватися з наявністю міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або принципу взаємності [9, с. 85].

Ця теза підтверджується також тим, що Регламентом Ради (ЄС) № 44/2001 від 22.12.2000 про юрисдикцію та визнання і виконання судових рішень у цивільних і господарських справах, а також Луганською конвенцією 1988 року було виключено поняття «арбітраж» зі сфери виконання і визнання рішень іноземних судів [10, с. 53]. І хоча Україна не є учасником згаданих вище актів, вона повинна брати до уваги їхні положення, враховуючи європейський курс розвитку держави.

Концептуально інший підхід має місце у Договорі між Україною та Об'єднаними Арабськими Еміратами про взаємну правову допомогу у цивільних і комерційних справах від 26.11.2012, де під терміном «судове рішення», який використовується у цьому договорі незалежно від його назви, розуміється будь-яке рішення, винесене внаслідок судового провадження компетентним судом сторін [11]. Окремою нормою перелічені категорії справ, рішення щодо яких кожна із сторін згідно зі своїм законодавством визнає та/або виконує.

На особливу увагу в аспекті цього питання заслуговує Конвенція про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах від 02.07.2019 (далі – Конвенція), яка була прийнята внаслідок плідної праці Гаазької конференції з міжнародного приватного права. Україна стала другою (після Уругваю) державою, яка підписала цей договір. Ця Конвенція була укладена з метою сприяння ефективному доступу усіх до правосуддя та багатосторонній торгівлі, інвестиціям та мобільності, заснованій на правилах, за допомогою судової співпраці шляхом створення єдиного набору основних правил щодо визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або господарських справах. Такий підхід має позитивним чином впливати на майбутню судову практику, що може створити єдиний простір, де

іноземні судові рішення будуть виконуватися за уніфікованою процедурою.

Так, у підп. б п. 1 ст. 3 Конвенції про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах від 02.07.2019 вказано, що «рішення» означає будь-яке рішення по суті, винесене судом, незалежно від того, яку назву рішення може мати, включаючи указ чи розпорядження, а також визначення судом судових витрат або витрат на розгляд справи (включаючи службову особу суду), за умови, що рішення стосується рішення по суті, яке може бути визнане або виконане відповідно до цієї Конвенції. При цьому застосування тимчасового заходу захисту не є судовим рішенням [12].

Також варто наголосити на тому, що ця Конвенція не застосовується до арбітражних і суміжних проваджень, проте щодо них діє Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень від 10.06.1958, яка поширює свій регулюючий вплив щодо визнання та приведення до виконання арбітражних рішень, винесених на території держави іншої, ніж держава, де порушене клопотання про визнання і приведення у виконання таких рішень, у спо-

рах, сторонами в яких можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, а також стосовно арбітражних рішень, які не є внутрішніми рішеннями у тій державі, де запитується їх визнання і приведення у виконання [13]. Фактично на міжнародній арені відбулося розмежування двох процедур – визнання та виконання рішень іноземних судів і визнання та виконання арбітражних рішень.

Можна зробити висновок, що тлумачення українським законодавцем поняття «рішення іноземного суду» є неоднозначним і одночасно недосконалим. Це означає необхідність у розробці такого підходу до інституту визнання та виконання рішень іноземних судів, який дозволив би подолати колізії у внутрішньому законодавстві. Подолання такої неузгодженості в нормативному регулюванні цього питання може бути вирішено шляхом внесення законодавчих змін з урахуванням сучасних міжнародних підходів щодо розділення процедур і понять визнання та виконання рішень іноземних судів і арбітражних рішень, зокрема положень Конвенції про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах від 02.07.2019, а також усіх правил логіки визначення понять.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про визнання та виконання рішень іноземних судів : Закон України від 29 листопада 2001 року № 2860-III / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2860-14> (дата звернення: 28.10.2020).
2. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 року № 2709-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення: 28.10.2020).
3. Цивільний процесуальний кодекс : Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 28.10.2020).
4. Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 12 від 24 грудня 1999 року. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-99> (дата звернення: 28.10.2020).
5. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : Конвенція від 22 січня 1993 року № 997_009. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009 (дата звернення: 28.10.2020).
6. Фортуна Т.Я. Поняття та правова природа визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні. *Адвокат*. 2011. № 7(130). С. 41–44.
7. Договір між Україною і Китайською Народною Республікою про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах : Договір від 31 жовтня 1992 року. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_014 (дата звернення: 28.10.2020).
8. Договір між Україною та Монголією про правову допомогу у цивільних і кримінальних справах : Договір від 27 червня 1995 року. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496_001 (дата звернення: 28.10.2020).
9. Мінченко Д.А. Визнання та виконання рішень іноземних судів: Україна та Англія : дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2018. 217 с.
10. Кравцов С.О. Проблемні питання визнання та виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. № 6-1, том 2. С. 52–56.
11. Договір між Україною та Об'єднаними Арабськими Еміратами про взаємну правову допомогу у цивільних і комерційних справах: від 26 листопада 2012 року. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784_008 (дата звернення: 28.10.2020).
12. Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters. URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=137> (дата звернення: 28.10.2020).
13. Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень : Конвенція від 10 червня 1958 року № 995_070. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_070 (дата звернення: 28.10.2020).